

Évezredek erkölcsi üzenete az irodalomban

Mihályi Molnár László

„Gyűlölni nem születtem én, szeretni csak.”

„Most majd megmutathatod, ki vagy: dicső ősökhez méltó, vagy hitvány utód.”
(Sophoklész: *Antigoné*)

Az *Antigoné* című dráma kétféle erkölcs, kétféle magatartás, kétféle értékrend ellentétének konfliktusa. Kreón a királyi trónus magaslatából szemléli az eseményeket: a város érdekeit és törvényeit védelmezi, miközben azt gondolja, hogy ő a hatalom csúcsa, és mást nem ismer el maga fölött. Meggyőződése, hogy intézkedései helyesek és igazságosak, amivel a közjót szolgálja, mert ő a király. Iszméné ugyan tudja, hogy kötelessége lenne testvére eltemetése, de a király parancsa ellenében nem tud, nem mer s ezért nem is akar cselekedni. Ezt a magatartását a törvénytisztelettel magyarázza: behódol a földi hatalom törvényei előtt, vagyis tipikus szolgálélek, aki nem képes felülemelkedni az anyagi világ viszonyain és gyarlóságain, mert nem a hagyományok tisztelete, hanem a napi gondok határozzák meg gondolkodását.

Antigoné szív és testvéri szeretet, aki tiszteli az őseket, hagyományokat, az isteni (természetes) rendet, szabad akarátú, aki vállalja tetteit, és nem menekül az ítélet elől. Tragikus hős, aki vállalja a halált is az eredendő emberi értékek védelmében. Helytállása a gyilkosság bűnével terheli meg vádlóit, és ítéletet mond az értékek pusztítói fölött. Erkölcs és hatalom ütközik meg az érdekellentétben.

Az istenek a halhatatlan lélek üzenetével az erkölcsi rend formálói, így avatkoznak be a dolgok alakulásában, de csak azok számára adnak útmutatást, akik magatartásuk és szellemiségük ráhangoltsága által meg tudják ragadni (értik és érzik) ezt a dimenziót. Antigoné az emelkedett lelkületével ezek közé tartozik. Azt teszi, ami jó és helyes, míg Kreón csak azt, ami hasznos, aminek anyagi vonzata van.

Amikor a halandó ember a szűkre szabott földi léte miatti félelmében uralni akarja az elérhetőt és megragadhatót, akkor ezen túl lépve még

a lelkeket és érzelmeket is anyagivá, tárgyivá, dologivá akarja tenni, hogy uralkodhasson fölöttük. A tárgyi világot uraló hatalom azonban elbukik, ha szembe kerül a világ harmóniájával (az isteni renddel), melyet a lélek kisugárzása tart egyensúlyban. Kreón azonban ilyen magaslatokig nem lát el, ezért kijelenthetjük, hogy őt nem a rossz szándék, hanem a rossz felismerés vezeti. Azt gondolja, azt hiszi, hogy amit csinál, az helyes és jó. Ám aki helytelen alapokból indul el, pl. nem ismeri fel az isteni rend elsőbbségét, az törvénytiszteletet rossz következtetésekre jut. Nem az ember rossz, de a rossz (helytelen, megalapozatlan, félinformációkra épülő) gondolkodás vezeti helytelen magatartásra, miközben azt hiszi, hogy ez a jó. Vagy rossz irányban halad, vagy pedig (bár jó irányt vett) elakadt félúton, megrekedt egy szinte, amit nem tud meghaladni. Kreón ítélete is szűk látókörre vall. A városra támadó testvért enyészetre ítéli, hogy senki el ne temesse, mert a haza, a város érdeke mindennél előbbre való, de nem vizsgálja a gyökereket, hogy a várost védő testvér szegte meg először az egyezséget, vétett a város rendje ellen, amikor nem adta át a trónt egy év után a testvérének. Vagyis a helyzet megítéléséhez nagyobb, mélyebb és szélesebb társadalmi és történelmi távlatra van szükség, amit jártasság, műveltség, tapasztalat és tanulás, vagyis bölcsesség ad meg csupán. Ezt a végén Kreónnak is be kell ismernie: „Bölcs belátás többet ér minden más adománynál. Az isteneket tisztelni kell, göggel teli ajkon a nagy szavak nagy romlásra vezetnek, s józanná nem tesz, csak a vénség.” „Legnagyobb kincsünk a bölcs megfontolás.” „Hiszen ki nem talál az életben többé gyönyört, úgy gondolom, nem élő ember az, csak élő holttetem. Hiába raktad házad kincsekkel tele, hiába vagy király, ha már örülni sem tudsz semminek. Ha érte boldogságodat kell adni, minden más a füst árnyéka csak...” „Az istenek ..... saját bűnöd szerint mérnek rád büntetést.”

A családból az első bünt Labdakosz követte el, amiért még három gene-

ráció fog bűnhődni, de olymódon, hogy mindegyik (akarva vagy akaratlan) a saját bűnéért lakol. Fiát, Laioszt a jóslat beteljesedésétől való félelme hajszolja fia megöletése felé, mert azt jövendölték neki, hogy fia kezétől hal majd meg (de valójában attól tartott, hogy egyszer át kell adnia neki a hatalmat... Dédunokái is ilyen ok miatt ölik eg egymást). Laiosz megöletné a fiát, csak hogy az egyszerű pásztor (akire a hóhérmunkát bízta) még más gyermekével sem tudja megtenni azt, amit egy hatalmát féltő uralkodó a sajátjával, ezért életben hagyja a dagadt lábú Ödipuszt. Ő viszont – megismerve a jóslatot – el szeretné kerülni a végzetét, nem akar gyilkolni, ezért ellenkező irányban indul. Így rohan szembe sorsával. Nem tudva, hogy kivel akadt össze, önmagát védve számol le a gögös királlyal, tulajdon apjával, majd mint a várost a dögvészről megmentő bajnok elnyeri jutalmul az özvegy királyné (saját anyja) kezét. A bűn, bár akaratlan és feltáratlan, újabb romlást hoz a városra, mert romlott lelkület vezérli. A köztudatban önvédelem és jutalom, de a valóságban apagyilkosság és vérfertőzés. És fiai, akik ezért elítélik és megtagadják apjukat (származásukat), még súlyosabb bűnbe esnek: egymás vérént ontják. A leánytestvérekre pedig majd öngyilkosság és meddőség vár, s így a negyedik nemzedékkel kihál Labdakosz nemzetsége (amint a Szentírásban is van: az ősök és hagyományok tiszteletének megszegőit negyedikziglen bünteti az Úr! ...míg az isteni rend alázatos elfogadóit és tisztelőit ezerszeresen jutalmazza).

Antigoné tragédiájának üzenete messze túlmutat az irodalom keretein, és nem szabad csupán esztétikai elemzés alá vennünk. Az ókori epikus és drámai szövegek értelmezésével éppen azt kell demonstrálnunk, ami tulajdonképpen az irodalom oktatásának az elsődleges célja: világot, helyzetet és folyamatokat értelmező rendszerével, eszméket és magatartásformákat elemző példázataival a helyzetünk, korunk, létünk megértéséhez és a jövőbe tekintéshez ad útmutatást.